

1. Antika

Počátky teorie a dějepisu umění

Řecko – zájem umělců o technologicky koncipované spisy (*techné=označení umění*)
- zájem o filozofii a estetiku - popisy uměleckých děl a staveb

A. Obecné pojetí teorie a filozofie umění

Řecko- základní charakteristiky (zejména v klasickém období 5. a 4. stol. př. n. l.)

1. Celkově příznivé podmínky pro vzdělanost a umění

2. Tendence k řádu a harmonii

Kalokagathie (kalos = dobrý, aghatos = krásný)

(F.Utitz upozorňuje, že v Řecku i renes. Itálii se považovalo za nevhodné v něčem vynikat (bylo by to na úkor jiných dovedností, Baltazar da Castiglione – renes. výchova šlechticů – výchova k harmonii, nelze v ničem vynikat)

(F.Nietzsche poukazuje, že v Řecku se vedle tendence k harmonii objevuje i tendence „dionýzovská“, nespoutaná, expresivní)

3. Tendence k objektivitě, **mimésis** = napodobení, realismus – naturalismus

4. Estetika v antickém Řecku dosud není systémem

Hesiodos – krása ženy (kalon kakon – krásné zlo)

Homér – krása lidí obecně (např. krása bojujícího jinocha)

Pythagoras (6. st. př.n.l.) – hudební intervaly 1:2:3 = poměr obsahu kužele, koule a válce o stejném kruhovitém průměru, poměr malých celých čísel – tzv. harmonie sfér – základní zákonitosti vesmíru (návaznost – Kepler – Harmonia mundi)

Polykleitos (5.stol.) – číselný proporční systém (Lyssipos, Praxiteles – 4.stol.)

Démokritos (5. st. př.n.l.)

Otázka původu umění A. umění je dar múz (bohové, genialita...)

B. umění se lidé naučili od zvířat (tkaní, zpěv, stavění...)

Účel umění – 1. Užitečnost, 2. Zábava, 3 Mravní zušlechťení

Stanovil 4.základní barvy: černá – hrubé, bílá – sladké, červená – teplé, zelená - harmonické

Gorgias (5.st.př.n.l.)

Umění – krásný klam („kdo klame v umění, je spravedlivější než ten, kdo neklame“), otázka iluzivnosti v umění

Účel umění – Uklidnit, utiřit člověka, vyvolat soucit

Sokrates (469-399)

- kameník (otec sochař)

- podřizoval krásno a estetiku etice a mravnosti

- prosazoval pojmy kalokagathie a napodobení, účel umění – užitečnost ve smyslu etiky

B. Platón a Aristoteles – umění jako „stín stínů“

Platón (427-347)

- také mimésis a realismus a naturalismus

- ve filozofii idealismus – idea krásy je jednou z nejvyšších

- umění hodnotí nízko

- umění není stínem idejí, ale stínem stínů

estetika už jako ucelená nauka

Stupnice krásy (v dialogu Symposion):

1. Nejnižší - tělesná

2. Vyšší - duševní

3. Ještě vyšší - společenská

4. Nejvyšší – ideální (nedostupná)

Spis Dialogy o kráse

Dialog Kratylos – ideje – běžné věci jsou stínem idejí,
umění je napodobuje, je tedy stínem stínů
- kritika dionýského pojetí umění

Aristoteles (384-322)

Zakladatel obecné teorie umění (Platón – zakladatel estetiky)

Spis Poetika (v něm mj. první rozbory děl)

Pojem **unitas multiplex** – jednota v rozmanitosti (krásný je celek, který má v souladu jednotlivosti)

Spojuje uměleckou tvorbu s poznáním

Umělecké dílo je nový výtvar, nikoli mechanické zobrazení (napodobení)

Typizace – umělec provádí „očistný“ výběr ze skutečnosti

Teorie katarze – očištění, vykypění vášní, pak znovu rovnováha

Po katarzi znovunastolení rovnováhy („rovnováha šťáv“)

Klasifikace umění

- Podle účelu:
 - Užitná (slouží účelu)
 - Mimetická (účinky plynoucí z katarze)
- Podle prostředků:
 - Výtvarná (barvy, tvary tóny..)
 - Múzická (tanec, divadlo, poezie, hudba ..)
- Podle předmětu:
 - Umění představuje lidi lepší než jsou (tragedie idealizuje)
 - Umění představuje lidi horší než jsou (komedie karikuje)
 - Umění představuje lidi takové, jací jsou (nenašel ve své době příklad.....?)

Vitruvius (1. st.př.n.l.) Deset knih o architektuře – obhajoba symetrie a mimesis

Plotinos (1.st.př.n.l.) Zastává volné umění proti účelné architektuře, popisy děl

Cicero (106-43 př.n.l.) Mužská krása (důstojnost) – ženský krása (působ)

C. Teorie architektury

Vitruvius – De Architectura libri decem (1.stol.n.l.)(Deset knih o architektuře)

- encyklopedie stavitelství, jediný spis, který se zachoval

(Vitruvius uvádí řadu dalších nedochovaných písemných prací: Silenos: O dórské symetrii, Filón: O symetrii posvátných chrámů, Theodoros: O Heříně chrámu v Samu, Polykleitos: Kánón)

Stavitelství je podle Vitruvia popisováno ve třech oddílech:

1. Stavitelství 2.Tvorba slunečních hodin 3.Strojnictví

Stavitelství musí naplňovat: firmitas (pevnost, statika), utilitas (účelnost), venustas (krása, proporcionalita)

Venustas tvoří: ordinatio (matematicky propočitatelné proporce

symmetria (soulad částí s celkem)

eurythmia (harmonie – působení proporcí na diváka)

dispositio (vzájemné rozmístění částí stavby)

decor (čistota provedení)

distributio (soulad budovy, obyvatel a podmínek prostředí)

D. Průvodce, topografie, popisy (ekfrasis)

Pausaniás: Periégésis Hellas (Cesta po Řecku) (kolem 170 n.l.) 10 svazků

informace pro putující Římany (mirabilia = průvodcovská literatura)

historické události, umělecké památky, umělci

Lúkiános ze Samostraty (2.st.n.l.): Nevěřte lehkomyšlně pomluvě (Apellův obraz Pomluva)

Kallistratos (3.st.n.l.): Ekphraseis (popisy soch)

Flavios Filostratos (2.-3.st.n.l.): Eikones – Imagines (popisy neapolských obrazů)

E. Dějiny umění (vynálezů, inovací, objevů)

Gaius Plinius Secundus Mior (starší) (23-79n.l.) (zemřel při výbuchu Vesuvu)

Naturalis Historiae libri XXXVII (Zkoumání přírody)

encyklopedie, polyhistorie – zeměpis, medicína, historie aj.

Výtvarné umění popisováno z hlediska materiálů:

Kniha 34 – bronz, železo, cín, olovo Kniha 35 – malířství, barvy, hliněná plastika

Kniha 36 – mramor stavy, sochařství Kniha 37 – gemy a drahokamy

Popis první „soutěže“ Parrhasia a Zeuxida, Zeuxis – malba hroznů, na něž se slétají ptáci

Parrhasios – malba draperie, Zeuxis vyzval Parrhasia, aby draperii odhrnul a ukázal svůj obraz.

V rozčarování, že sám oklamal dokonalostí své malby jen ptáky, zatímco Parrhasios oklamal člověka,

pak prý Zeuxis namaloval ještě chlapce s hrozny. Opět se slétají ptáci a Zeuxis je opět zklamán,

protože kdyby prý namaloval i chlapce dokonale, ptáci by se člověka báli a na hrozny by nepřiletěli

„umělecká technika je mnohem více než materiál“ (renesance na tuto Pliniovu zásadu navazuje - ars

auro prior - umění je cennější než zlato)

F. Rétorika

Marcus Tullius Cicero (106-43 př.n.l.): De oratore ad Quintum fratrem libri III. (Tři knihy o řečnictví)

Macus Fabius Quintilianus (35-98 n.l.: Institutionis oratoriae libri XII (Základy rétoriky)

- umění teoretická (intelektuální poznání – např. astronomie)
- umění praktická (činnost beze stop – tanec, rétorika)
- umění poetická (vznikají uchovatelné výtvořky – malířství aj.)

U Quintiliana poprvé pojem **styl** („rozdíl mezi stylem asijským a atickým)